

Dr. se. Ante Carić: Provedba standarda UN za maloljetničko pravosuđe u hrvatskom maloljetničkom ...
Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 43, 1/2006., str. 1.-16.

Dr. se. Ante Carić Redoviti profesor
Pravnog fakulteta u Splitu u mirovini

PROVEDBA STANDARDA UJEDINJENIH NARODA ZA MALOLJETNIČKO PRAVOSUĐE U HRVATSKOM MALOLJETNIČKOM KAZNENOM ZAKONODAVSTVU¹

UDK: 343.915 (497.5)

Primljeno: 01. 02. 2006.

Izvorni znanstveni članak

Članak je dio izvješća Republike Hrvatske koji je podnesen na XI. Kongresu Ujedinjenih naroda za sprječavanje kriminaliteta i kazneno pravosuđe (Bangkok, Tajland, od 18. do 25. travnja 2005.) u okviru V. glavne teme Kongresa pod nazivom "Pedeset godina rada na uspostavljanju standarda u sprječavanju kriminaliteta i kaznenom pravosuđu". U njemu autor obrađuje pravni položaj mladih počinitelja kaznenih djela i postupak pred nadležnim tijelima u Republici Hrvatskoj, upoređuje rješenja u hrvatskom maloljetničkom kaznenom zakonodavstvu s preporukama u odgovarajućim međunarodnim dokumentima kao što su Standardna minimalna pravila UN za provođenje sudskih postupaka prema maloljetnicima (Pekinška pravila, 1985.) i Konvencija o pravima djeteta (1989.), te na kraju utvrđuje u kojoj su mjeri hrvatsko maloljetničko kazneno pravo i pravosuđe usklađeni s postojećim međunarodnim dokumentima, prije svega Standardnim minimalnim pravilima UN za provođenje sudskih postupaka prema maloljetnicima.

UVODNE NAPOMENE

Pravni položaj maloljetnih delinkvenata oduvijek se razlikovao od pravnog statusa punoljetnih počinitelja kaznenih djela, i on se najprije očitovao u blažem kažnjavanju, a zatim i u izricanju posebnih sankcija za maloljetnike. U prošlom stoljeću razvoj kaznenog prava za maloljetnike kretao se u pravcu sve većeg razlikovanja i postupnog odvajanja od općeg kaznenog prava, tako da se danas već može govoriti o maloljetničkom kaznenom pravu kao posebnoj grani kaznenog

¹ Od 18. do 25. travnja 2005. u Bangkoku (Tajland) održan je XI. Kongres Ujedinjenih naroda za sprječavanje kriminaliteta i kazneno pravosuđe, na kojemu je jedna od pet razmatranih glavnih tema nosila naziv Pedeset godina rada na uspostavljanju standarda o sprječavanju kriminaliteta i kazneno pravosuđe. U pripremama za Kongres Ministarstvo pravosuđa RH imenovalo je posebno stručno povjerenstvo koje je za navedenu temu izradilo Izvješće RH i ono je na Kongresu prezentirano u posebnoj ukusno opremljenoj ediciji pod naslovom *Making standards work: fifty years of standard-setting in crime prevention and criminal justice, Report of Republic of Croatia*. Autor ovog članka sastavio je dio izvješća (V. poglavlje) u kojemu se obrađuju standardi Ujedinjenih naroda koji se odnose na maloljetničko pravosuđe i njihovu implementaciju u hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo. Članak je hrvatski prijevod V. poglavlja o maloljetničkom kaznenom pravosuđu uz napomenu da u njemu izložena stajališta Vlade RH nisu nužno i službena stajališta Tajništva Ujedinjenih naroda.

Za prikaz rada Kongresa vidi Ante Carić: XI. Kongres Ujedinjenih naroda o sprječavanju kriminaliteta i o kaznenom pravosuđu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 12, broj 2/2005., str. 899.-924.

prava. Taj se proces najbolje uočava u onim zemljama koje kaznenopravni položaj maloljetnika uređuju u posebnom zakonskom aktu izvan općeg kaznenog zakonika.

Sličan proces odvijao se i u Hrvatskoj. On je započeo neposredno nakon I. svjetskog rata donošenjem Naredbe bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 1919. godine pod nazivom O kažnjavanju i zaštićivanju mladeži (Naredba je 1922. ozakonjena i postala zakonom), a nastavio se nakon II. svjetskog rata u okviru bivše Jugoslavije kada je 1959. godine bila donesena I. Novela Krivičnog zakonika iz 1951. Ova je Novela anticipirala čitav niz naprednih rješenja u pravnom položaju maloljetnika koja su kasnije usvojena u međunarodnim aktima i standardima o maloljetničkom kaznenom pravu. Izdvajanjem Hrvatske iz Jugoslavije i njezinim osamostaljenjem kao suverene države stvoreni su uvjeti za donošenje posebnog zakona 1997. godine pod nazivom Zakon o sudovima za mladež, kojim je sveobuhvatno uređen kaznenopravni položaj maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Zakon o sudovima za mladež sadrži kako odredbe materijalnopravne naravi (vrste sankcija i uvjete za njihovu primjenu) tako i odredbe procesnopravne naravi (organizaciju, sastav i nadležnost sudova za mladež, postupak pred tim sudom), a također i načelne odredbe o izvršenju maloljetničkih sankcija, dakle odredbe izvršnog kaznenog prava.

Na ovom mjestu razmotrit ćemo pravni položaj maloljetnih počinitelja kaznenih djela i njihovo sudovanje pred nadležnim pravosudnim organima u Hrvatskoj, usporediti rješenja nekih najvažnijih pitanja s preporukama sadržanim u međunarodnim dokumentima Ujedinjenih naroda kao što su *The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice*, (*The Beijing Rules*, 1985.), *Convention on the Rights of the Children* (1989), *The United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency*, (*The Riyadh Guidelines*, 1990.) i *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*, (*La Habana Rules*, 1990), te utvrditi u kojoj je mjeri hrvatsko maloljetničko kazneno pravo i pravosuđe usklađeno sa standardima iz postojećih međunarodnih akata, prije svega sa Standardnim minimalnim pravilima za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima (tzv. Pekinška pravila).

PRIMJENA STANDARDA UJEDINJENIH NARODA U NACIONALNOM ZAKONODAVSTVU

Glavni izvor malolj etničkog kaznenog prava u Republici Hrvatskoj je Zakon o sudovima za mladež (*The Youth Court Act*) iz 1997. godine (N.n. 111/97, 27/98, 12/02; skraćeno: ZSM). Prema čl. 1. ZSM njegove se odredbe primjenjuju na "mlade počinitelje kaznenih djela (maloljetnike i mlade punoljetnike)", dok se u čl. 2. određuju fiksne dobne granice za svaku od navedenih kategorija. Tako je maloljetnik ona osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila 14, a nije navršila 18 godina života, dok je mlađi punoljetnik osoba koja je u vrijeme počinjenja djela navršila 18, a nije navršila 21 godinu života. Zakon, dakle polazi od uskog pojma malolj etničke delinkvencije kojega sačinjavaju samo kaznena djela, a ne i druga protupravna ponašanja ili preddeliktna stanja maloljetnika kojima je potrebno pružiti odgoj, pomoć i zaštitu, te propisuje primjenu svojih odredaba isključivo prema maloljetnicima koji su počinili neko kazneno djelo. To

je u skladu s usvojenim načelom zakonitosti u čl. 2. Kaznenog zakona, koje kao temeljno načelo hrvatskog kaznenog zakonodavstva vrijedi i za maloljetničko kazneno pravo. Na temelju ovako određenih granica kaznenopravnog maloljetstva zaključujemo da se Zakon o sudovima za mladež ne primjenjuje na osobe ispod 14 godina kad počine neko kazneno djelo (djeca). Te su osobe apsolutno kazneno neodgovorne, one se ne izvode pred sud niti se prema njima primjenjuju odgojne mjere predviđene za maloljetnike, već se prepuštaju službi socijalne zaštite da ona poduzme izvankaznene mjere pomoći i zaštite. Donja dobna granica od 14 godina odgovara hrvatskoj pravnoj tradiciji i potrebama zaštite društva od delinkvencije maloljetnika, a u skladu je i s preporukama Pekinških pravila, koja u prav. 4.1. sugeriraju da početak kaznene odgovornosti maloljetnika "ne bi trebao biti suviše nizak".

Zakon o sudovima za mladež slijedi preporuku Pekinških pravila (prav. 3.3.) da se načela iz Pravila prošire i na mlade punoljetnike, i njima je posvećen III. dio Zakona (čl. 108.-116.). Tim je odredbama određen materijalniopravni i procesnopravni položaj ove dobne međukategorije: na njih se, u pravilu, primjenjuje opće kazneno pravo za osobe iznad 21. godine života, ali se pod određenim uvjetima, mogu primijeniti i neke odgojne mjere (šest od ukupno osam koliko ih predviđa Zakon), te kazna malolj etničkog zatvora kao posebna vrsta kazne oduzimanja slobode. Ovakvim određivanjem materijalniopravnog položaja mladih punolj etnika stvorene su velike mogućnosti za individualizaciju tretmana ove kategorije počinitelja kaznenih djela, njima se, osim kazne dugotrajnog zatvora i jedne sigurnosne mjere, mogu primijeniti sve ostale sankcije za punoljetnike (ukupno devet), što uz većinu malolj etničkih sankcija (šest odgojnih mjera i kazna malolj etničkog zatvora) čini ukupan broj od 16 različitih vrsta sankcija. Na taj način hrvatski je zakonodavac uspješno riješio problem naglog prijelaza iz odgojnog malolj etničkog prava u represivno opće kazneno pravo punoljetnika.

U razmatranju implementacije međunarodnih standarda u hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo važno je pitanje opće orijentacije malolj etničkog pravosuđa, tj. jesu li u njemu zastupljeni isključivo ili pretežito punitivni i represivni elementi koji vuku svoje porijeklo iz općeg kaznenopravnog sustava, ili prevladavaju odgojni i zaštitni elementi koji ga čine progresivnim i bitno drukčijim u odnosu na opće kazneno pravo. U Pekinškim pravilima to se pitanje tretira u prav. 5.1. u kojem se pod naslovom "ciljevi malolj etničkog pravosuđa" kaže da "sustav malolj etničkog pravosuđa treba naglasiti dobrobit maloljetnika i osigurati da svaka reakcija prema maloljetnim počiniteljima uvijek bude razmjerna okolnostima kako počinitelja tako i kaznenog djela", a zatim se u prav. 14.2. navodi da "postupak treba pridonositi interesima maloljetnika".

Zakon o sudovima za mladež sadrži čitav niz odredaba u kojima se odražava orijentacija na ličnost maloljetnika i njegovu odgojnu i zaštitnu funkciju. To je, prije svega odredba o svrsi malolj etničkih sankcija (čl. 5.), zatim o svrsi izvršenja odgojnih mjera (čl. 91.) i kazne malolj etničkog zatvora (čl. 102.), te više odredaba o tijeku kaznenog postupka u kojima se poziva na svrhovitost, odnosno nesvrhovitost pokretanja i vođenja postupka prema maloljetnicima. Isto tako, kod propisivanja sadržaja i uvjeta za primjenu pojedinih odgojnih mjera (čl. 8. - 16.) u Zakonu se navodi posebna svrha koja se svakom odgojnom mjerom želi postići

ili se upućuje na proklamiranu svrhu odgojnih mjera u čl. 5. ZSM. U ovoj posljednjoj odredbi najprije se navode sredstva pomoću kojih se može ostvariti postavljeni cilj, a to su pružanje zaštite, brige, pomoći i nadzora, te osiguranjem opće i stručne izobrazbe maloljetnika, a zatim se kao opća svrha maloljetničkih sankcija navodi "utjecati na odgoj maloljetnika, razvijanje njegove cjelokupne ličnosti i jačanje njegove osobne odgovornosti".

Razmatranju svrhe malolj etničkih sankcija i njihovog izvršenja možemo pridodati i razmišljanja o svrsi kaznenog postupka prema maloljetnicima. Zakon o sudovima za mladež, nigdje izričito ne određuje što je svrha postupka prema maloljetnicima, ali u pojedinim postupovnim odredbama govori o (ne)svrhovitosti vođenja postupka, odnosno o (ne)svrhovitosti primjene sankcija prema maloljetniku. Iz tih odredaba proizlazi da se neće voditi postupak niti primijeniti sankcija prema maloljetniku ako se njihova svrha može ostvariti i bez provođenja kaznenog postupka. To znači da je kazneni postupak prema maloljetniku u funkciji ostvarenja odgojne i zaštitne svrhe malolj etničkih sankcija kako je ona propisana u čl. 5. ZSM. Njime treba omogućiti utjecaj na odgoj maloljetnika, razvijanje njegove cjelokupne ličnosti i jačanje njegove osobne odgovornosti i to istim sredstvima kojima se ostvaruje svrha odgojnih mjera i kazne malolj etničkog zatvora, tj. pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora nad maloljetnikom. Zato odgojni utjecaj na maloljetnog počinitelja kaznenog djela treba otpočeti prije započinjanja izvršenja izrečene odgojne mjere ili kazne malolj etničkog zatvora, dakle još za vrijeme trajanja postupka pred sudom i nastavlja se izvršenjem izrečene sankcije, s kojom tvori jedinstveni i integralni odgojni proces u tretmanu maloljetnog delinkventa. Potvrdu ovakvih razmišljanja nalazimo u odredbi čl. 72. st. 1. ZSM, prema kojoj sudac za mladež može u tijeku pripremnog postupka, umjesto određivanja pritvora, prema maloljetniku primijeniti mjere privremenog nadzora centra za socijalnu skrb ili privremenog smještaja u ustanovu socijalne skrbi, ako je to nužno da se maloljetnik zaštiti od daljnjeg ugrožavanja. Mjera privremenog smještaja u ustanovu može se primijeniti i u postupku pred vijećem za mladež, kao što i ranije određenu mjeru vijeće za mladež može ukinuti ako su prestali razlozi za njezino određivanje.

Iz citiranih odredaba Zakona o sudovioma za mladež nedvojbeno se može zaključiti da su hrvatsko maloljetničko kazneno pravo i pravosuđe snažno usmjereni ka promicanju dobrobiti maloljetnika i zaštiti njegovih interesa, pa stoga imaju naglašeni odgojni i zaštitni karakter, što je u skladu s proklamiranim ciljevima Pekinških pravila.

PROCESNA JAMSTVA PRAVA MALOLJETNIKA

Saznanje da izvođenje maloljetnog počinitelja kaznenog djela pred redovnim kazneni sud i njegovo podvrgavanje krutoj proceduri kaznenog postupka može štetno djelovati na njegov budući razvoj imalo je za posljedicu uvođenje skraćene, neformalne i pojednostavljene procedure pred posebnim malolj etničkim sudom. Ovakav elastičan i neformalan postupak ostvaren je napuštanjem ili ograničavanjem nekih temeljnih procesnih prava i garancija koja se inače poštuju u kaznenom postupku protiv punoljetnih okrivljenika. Kada se polovinom prošlog

stoljeća sve više pažnje počelo posvećivati pravima i slobodama čovjeka općenito, a time i procesnim pravima i garancijama okrivljenika u kaznenom postupku, pojavila se ideja da se i maloljetnim delinkventima u postupku pred maloljetničkim sudom trebaju priznati neka temeljna procesna prava, kako ne bi bili dovedeni u bitno nepovoljniji položaj od punoljetnih počinitelja kaznenih djela. Danas prevladava shvaćanje da su odstupanja u pravima maloljetnika od redovnog kaznenog postupka dozvoljena samo ako je to u interesu maloljetnika.

U Pekinškim pravilima istaknuta je važnost poštivanja dijela temeljnih procesnih prava maloljetnika (prav. 7.1.), te izražen zahtjev da se postupak pred nadležnim vlastima mora voditi "u skladu s načelima pravičnog i nepristranog postupka" (prav. 14.1). Detaljno nabrojavanje prava maloljetnika koja se trebaju priznati u kaznenom postupku nalazimo u čl. 40. st. 2. toč. b) Konvencije o pravima djeteta. Ovdje ćemo izložiti najvažnija prava u hrvatskom sustavu. Među takva na prvom mjestu spada pravo na branitelja, o kojem se govori u čl. 49. ZSM. Maloljetniku se to pravo priznaje već u pretprilaznom postupku, obrana je obvezna ako se postupak vodi zbog težeg kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora dulja od tri godine, a besplatna se obrana predviđa ako maloljetnik ili njegov zakonski zastupnik zahtijevaju branitelja, a roditelji maloljetnika nisu u mogućnosti snositi njegove troškove. Za obranu maloljetnika značajne su odredbe st. 5. i 6. istog članka, prema kojima branitelj maloljetnika može biti samo odvjetnik, koji po mogućnosti treba imati sklonosti i znanja u području odgoja i skrbi mladih ljudi.

Među temeljnim procesnim pravima koja se prema prav. 7.1. Pekinških pravila trebaju garantirati u svim stadijima postupka prema maloljetnicima, na prvom se mjestu navodi pretpostavka nedužnosti. Ta se procesna garancija danas usvaja u svim modernim nacionalnim kaznenim postupcima, pa je nalazimo i u čl. 3. ZKP u kojem stoji daje "svatko nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja". Zakon o sudovima za mladež nigdje ne spominje pretpostavku nedužnosti, ali je nesporno da ona vrijedi i za maloljetnike s obzirom na opće pravilo u čl. 3. ZSM, prema kojem odredbe Zakona o kaznenom postupku, pa tako i odredba o proklamiranoj pretpostavci nedužnosti, vrijede i za maloljetnike ako u Zakonu o sudovima za mladež nije drukčije propisano. Ipak treba naglasiti daje u postupku prema maloljetnicima značenje ove procesne garancije nešto izmijenjeno, jer krivnja u hrvatskom maloljetničkom kaznenom pravu, a osobito pri izboru odgojnih mjera, ne igra onakvu ulogu kao u općem kaznenom pravu.

S pravom na branitelja usko je povezano jedno novo pravo maloljetnika koje se izričito navodi u pravilu 7.1. Pekinških pravila, a to je pravo na nazočnost roditelja ili skrbnika. Iako Zakon o sudovima za mladež ne spominje izričito ovo pravo maloljetnika, među postupovnim odredbama naći ćemo više članaka koji služe ostvarenju ovog specifičnog prava. Tako, primjerice maloljetniku se pozivi za sud ili organe u pretprilaznom postupku dostavljaju preko roditelja (čl. 50. st. 1.); sudac za mladež može odobriti da radnjama u pripremnom postupku budu nazočni roditelji ili skrbnik maloljetnika i tada mogu postavljati prijedloge i upućivati pitanja osobi koja se ispituje (čl. 71. st. 2.); roditelj, odnosno skrbnik

maloljetnika poziva se na sjednicu vijeća (čl. 81. st. 1.) kao i na glavnu raspravu (čl. 82. st. 2.), ali njihov nedolazak ne sprečava sud da ipak održi glavnu raspravu. Inače, općeuvojena je praksa da sud za mladež roditelja, odnosno skrbnika maloljetnika sasluša kao svjedoka u tijeku postupka i tada nisu oslobođeni dužnosti svjedočenja o okolnostima potrebnim za ocjenu duševne razvijenosti maloljetnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilika u kojima živi (čl. 53.).

Sto se tiče položaja maloljetnika u tijeku postupka pred sudom, Pekinška pravila u prav. 14.1. nalažu nadležnoj vlasti da prema maloljetniku postupi sukladno načelima "pravednog suđenja", a zatim se u prav. 14.2. dodaje da "postupak će se voditi u interesu maloljetnika te će se provesti u atmosferi razumijevanja". U tom smislu Zakon o sudovima za mladež na više mjesta govori o načinu postupanja prema maloljetniku i njegovom položaju u tijeku pripremnog postupka, odnosno postupka pred vijećem za mladež. Tako se u čl. 48. st. 2. kaže da pri ispitivanju maloljetnika i poduzimanju drugih radnji kojima je maloljetnik nazočan treba postupati obazrivo, da vođenje kaznenog postupka ne bi štetilo razvoju njegove ličnosti. Istom cilju služi i odredba kojom se predviđa mogućnost udaljavanja maloljetnika iz sudnice za vrijeme izvođenja pojedinih dokaza ili govora stranaka na glavnoj raspravi, s tim da sudsko vijeće treba maloljetnika obavijestiti o sadržaju i tijeku postupka za vrijeme njegove odsutnosti, ako je to važno za njegovu obranu. Maloljetnik može biti nazočan izvođenju radnji u pripremnom postupku i ima pravo postavljati prijedloge i upućivati pitanja svjedocima. On se poziva na sjednicu vijeća i na glavnu raspravu i tada ima položaj stranke sa svim pravima koja se općim odredbama Zakona o kaznenom postupku priznaju stranci u postupku.

Maloljetniku se u punoj mjeri priznaje i pravo na žalbu. Tako žalbu protiv odluke kojom se maloljetniku izriče sankcija mogu uložiti, osim maloljetnika, još i sve osobe koje imaju pravo na žalbu prema odredbama Zakona o kaznenom postupku. Neke od tih osoba mogu podnijeti žalbu u korist maloljetnika i protiv njegove volje, a osobe koje su se žalile u korist maloljetnika mogu odustati od žalbe samo uz njegovu suglasnost.

NAČELO SVRHovitosti U KAZNENOM POSTUPKU PREMA MALOLJETNICIMA

Ranije je istaknuto kako se državno odvjetništvo u Republici Hrvatskoj često služi načelom svrhovitosti u ocjeni hoće li ili neće prema nekom maloljetnom počinitelju kaznenog djela pokrenuti kazneni postupak. Kako i Pekinška pravila govore o potrebi postojanja diskrecijske ovlasti (prav. 6.) i obustave postupka prema maloljetniku (prav. 11.) u svim stadijima kaznenog postupka i na različitim razinama maloljetničkog pravosuđa, ovdje ćemo pobliže razmotriti kako se i u kojoj mjeri u Zakonu o sudovima za mladež propisuje primjena načela svrhovitosti i tako ostvaruje ideja da je primjena maloljetničkih sankcija *ultima ratio* moderne politike sprečavanja maloljetničke delinkvencije.

Zakon o sudovima za mladež vrlo široko dozvoljava primjenu načela svrhovitosti, a njegovo se zakonsko propisivanje može promatrati iz tri različita ugla: u kojem je stadiju kaznenog postupka moguća njegova primjena; koji je

pravosudni organ nadležan ocijenjivati svrhovitost pokretanja, odnosno daljnjeg vođenja kaznenog postupka, i najzad, za koje se kazneno djelo maloljetnika primjenom načela svrhovitosti postupak može obustaviti. Kriterij za odluku o nepokretanju, odnosno obustavi kaznenog postupka uvijek je isti, to je interes maloljetnika. Pri tome se uzimaju u obzir, osim vrste i težine kaznenog djela i okolnosti pod kojima je djelo počinjeno, osobito ličnost maloljetnika i njegov prijašnji život, njegova osobna svojstva, te pedagoške mogućnosti da se na maloljetnika odgojno djeluje i bez primjene maloljetničkih sankcija. Što se tiče prvog pitanja, Zakon omogućava primjenu načela svrhovitosti u svim stadijima kaznenog postupka, počevši od postupanja državnog odvjetnika u pretpripremnom postupku, pa sve do momenta donošenja odluke o izricanju maloljetničke sankcije u postupku pred vijećem za mladež. Ovlaštenje za ocjenu svrhovitosti provođenja postupka imaju svi pravosudni organi koji sudjeluju u postupku prema maloljetnicima, a to su državni odvjetnik za mladež u pretpripremnom postupku, sudac za mladež u pripremnom postupku, te vijeće za mladež na glavnoj raspravi. U pogledu vrste i težine počinjenog kaznenog djela, primjena načela svrhovitosti u nekim je slučajevima ograničena na kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna, dok je u drugim slučajevima njegova primjena moguća za sva kaznena djela bez obzira na njihovu vrstu i težinu. Primjerice, vijeće za mladež prvostupanjskog suda može na glavnoj raspravi rješenjem obustaviti postupak neovisno o težini kaznenog djela, ako utvrdi da nije svrhovito maloljetniku izreći ni odgojnu mjeru ni kaznu maloljetničkog zatvora (čl. 85. st. 2. ZSM). To je u skladu s komentarom za prav. 11. Pekinških pravila u kojem stoji da obustavu postupka ne treba ograničavati na beznačajne slučajeve, dajući joj na taj način ulogu važnog sredstva.

Poseban slučaj ocjene svrhovitosti pokretanja postupka predviđen je u čl. 64. ZSM, prema kojem državni odvjetnik za mladež u pretpripremnom postupku svoju odluku o nepokretanju postupka prema maloljetnom počinitelju kaznenog djela za koje je zapriječena kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna može uvjetovati ispunjenjem određenih obveza (tzv. uvjetovana svrhovitost). Činidbe na čije se ispunjenje maloljetnik dragovoljno obvezuje jesu: da popravi ili naknadi štetu nanесenu kaznenim djelom; da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja; da se podvrgne postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti i da se uključi u pojedinačni ili skupni rad u savjetovalištu za mlade. Jednu ili više preuzetih obveza maloljetnik ispunjava uz suradnju i nadzor lokalne službe socijalne zaštite, a konačnu odluku o obustavi postupka državni odvjetnik za mladež donosi nakon što od centra za socijalnu skrb primi izvješće o uspješnom obavljanju činidbe na koju se maloljetnik obvezao. Propisivanjem uvjetovane svrhovitosti u kaznenom postupku prema maloljetnicima hrvatski je zakonodavac omogućio primjenu neformalnih sankcija i rješavanje slučajeva kaznenih djela maloljetnika izvan formalnog sudskog postupka, kako je to preporučeno u prav. 11.1. Pekinških pravila.

MALOLJETNIČKE SANKCIJE I KRITERIJI ZA NJIHOVU PRIMJENU

Povijesno gledano, proces odvajanja maloljetnih delinkvenata u posebnu kategoriju počinitelja kaznenih djela započeo je postupnim uvođenjem posebnih sankcija i usvajanjem discernement-a kao specifične malolj etničke ubrojivosti. Vrste sankcija koje se propisuju za maloljetnike i njihova primjena i danas su glavni kriterij za ocjenu vrijednosti svakog nacionalnog malolj etničkog zakonodavstva. Pekinška pravila sadrže niz preporuka za države članice međunarodne zajednice koje se odnose na usvajanje vrsta sankcija za maloljetnike, načela za njihovu primjenu i vrste tretmana osuđenih maloljetnika. Razmotrit ćemo ovdje sustav malolj etničkih sankcija u ZSM i ocijeniti u kojoj se mjeri taj sustav temelji na idejama vodiljama iz Pekinških pravila kao što su "načelo razmjernosti" u primjeni malolj etničkih sankcija, nužnost postojanja većeg broja različitih mjera, puna sloboda suda u njihovoj primjeni i izuzetnost institucionalnog tretmana maloljetnika.

Hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo poznaje dvije vrste malolj etničkih sankcija koje se primjenjuju na mlade počinitelje kaznenih djela - maloljetnike i mlade punoljetnike: odgojne mjere i kazna malolj etničkog zatvora. Kriteriji i uvjeti za primjenu ovih sankcija propisani su zakonom. Zakon o sudovima za mladež razrađuje njihov sadržaj, način izvršenja, njihovu svrhu. Maloljetnicima se ne mogu izreći sankcije propisane Kaznenim zakonom za punoljetne počinitelje - kazne (zatvorska kazna i novčana kazna) ni mjere upozorenja (sudska opomena i uvjetna osuda), jedino se pod uvjetima propisanim u Kaznenom zakonu na maloljetnike (uz odgojnu mjeru ili kaznu malolj etničkog zatvora) mogu primijeniti neke od sigurnosnih mjera.

Odgojne su mjere glavna vrsta sankcija za maloljetne počinitelje kaznenih djela, a ima ih ukupno osam. S obzirom na sadržaj i vrstu tretmana dijele se u tri grupe: prvu grupu sačinjavaju mjere kratkotrajnog tretmana kojima se utjecaj na maloljetnika i njegovo ponašanje može ostvariti upozorenjem, usmjeravanjem ili drugim mjerama kraćeg trajanja. To su sudski ukor, posebne obveze i upućivanje u centar za odgoj. Druga grupa odgojnih mjera jesu mjere pojačanog nadzora. Te mjere duljevremenog tretmana maloljetnika, što ga provodi stručna služba socijalne skrbi, izvršavaju se u okviru maloljetnikove obitelji i uz njezinu aktivnu suradnju. Zakon poznaje dvije vrste tih mjera, od kojih se prva - pojačana briga i nadzor - sastoji isključivo u izvaninstitucionalnom tretmanu, tj. provođenju nadzora na slobodi i bez odvajanja maloljetnika od njegove obitelji, dok je druga mjera - pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi - kombinacija izvaninstitucionalnog i institucionalnog tretmana maloljetnika. Najzad, treću grupu čine zavodske mjere. To su institucionalne mjere duljevremenog tretmana koje se primjenjuju kada je prema maloljetniku potrebno poduzeti trajnije i intenzivnije mjere (pre)odgoja ili mjere liječenja uz maloljetnikovo odvajanje iz dotadašnje sredine i smještaj u ustanovu. Postoje tri vrste zavodskih mjera: upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojni zavod i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu.

Kazna malolj etničkog zatvora posebna je vrsta kazne oduzimanja slobode koja je u pogledu izricanja, trajanja, svrhe i sadržaja tretmana prilagođena mladim počiniteljima kaznenih djela. Ta jedina kazna predviđena za mlade počinitelje izriče se starijim maloljetnicima (od 16 do 18 godina) i mladim punoljetnicima (od 18. do 21. godine) samo za najteža kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora pet godina ili teža kazna, ako je u konkretnom slučaju, s obzirom na narav i težinu djela i visok stupanj krivnje potrebno izreći kaznu (čl. 23. st. 2. ZSM). Time je u dovoljnoj mjeri naglašena izuzetna primjena ove najstrože maloljetničke sankcije za vrlo uski krug mladih počinitelja najtežih kaznenih djela.

U vezi s kaznom malolj etničkog zatvora Zakon propisuje da se starijem maloljetniku i mlađem punoljetniku može primijeniti pridržaj izricanja malolj etničkog zatvora. Tom se mjerom mladi počinitelj proglašava krivim za kazneno djelo za koje postoje uvjeti za primjenu kazne malolj etničkog zatvora, pri čemu se izricanje kazne odgađa na rok kušnje od najmanje jedne, a najviše tri godine, s tim da mu se istovremeno može primijeniti odgojna mjera pojačanog nadzora i jedna ili više posebnih obveza.

Iz ovoga prikaza malolj etničkih sankcija vidljivo je da hrvatsko maloljetničko kazneno pravo predviđa širok registar raznovrsnih i prilično izdiferenciranih sankcija koje se sastoje od ukupno deset mjera: osam odgojnih mjera, jedne posebne kazne oduzimanja slobode i jedne specifične mjere kao zamjene za kaznu malolj etničkog zatvora. Među njima zastupljene su mjere kratkotrajnog utjecaja na ličnost i ponašanje maloljetnika i mjere duljevremenog tretmana, te izvaninstitucionalne kao i institucionalne sankcije.

Što se tiče primjene maloljetničkih sankcija hrvatski je zakonodavac ostavio slobodu sudu za mladež u izboru najpogodnije mjere kojom će se najbolje ostvariti svrha malolj etničkih sankcija iz čl. 5. ZSM. Naime, u Zakonu se primjena pojedine odgojne mjere ne vezuje za zapriječenu vrstu i visinu kazne kao kod punoljetnih počinitelja kaznenih djela, a nema nikakvih formalnih uvjeta ili strogih kriterija kojima bi se mogla ograničiti sloboda suda pri izboru odgojne mjere u svakom konkretnom slučaju. Teorijski gledano, sud za mladež može za svako kazneno djelo maloljetniku izreći bilo koju od osam odgojnih mjera propisanih u Zakonu. U takvoj situaciji pitanje izbora odgojne mjere radi primjene na konkretnog maloljetnika postaje prvorazredno pitanje i središnji problem čitavog kaznenog postupka prema maloljetnicima. Ipak, da bi sudu olakšao ovaj delikatni zadatak, zakonodavac je propisao određene kriterije kojima se sudu ukazuje na neke važne momente ili okolnosti o ličnosti maloljetnika, njegovoj sredini i prilikama ili prirodi kaznenog djela i načinu njegova počinjenja, koji mogu utjecati na izbor ove ili one odgojne mjere.

U tom smislu ključna je odredba čl. 7. ZSM u kojoj se daju opći kriteriji za izbor odgojne mjere i o njoj sud za mladež mora voditi računa pri donošenju odluke u svakom konkretnom slučaju. Citirani članak sadrži katalog od dvadesetak najraznovrsnijih činjenica i okolnosti koje mogu biti od utjecaja na izbor najpogodnije odgojne mjere, a mogu se podijeliti u četiri grupe. Prvu grupu čine okolnosti koje se odnose na ličnost maloljetnika, njegove osobine i svojstva, u drugoj su grupi okolnosti koje se odnose na modalitete kaznenog djela ili su u vezi s počinjenim kaznenim djelom, slijedi grupa okolnosti vezanih za obiteljske

prilike maloljetnika, njegov odgoj i obrazovanje, dok se u četvrtoj grupi navode podaci o kriminološkom i kaznenopravnom povratu maloljetnika. Ako pažljivo promotrimo navedene grupe okolnosti lako ćemo uočiti da se prva i treća grupa odnose na subjektivne okolnosti u pogledu ličnosti maloljetnika, njegovih svojstava i obiteljskih prilika, dok se druga i četvrta grupa tiču počinjenog kaznenog djela i ranijeg života maloljetnika, odnosno njegove (kriminalne) prošlosti. Ovakav odnos osobnih okolnosti maloljetnika i okolnosti kaznenog djela kao i njihov redosljed navođenja u čl. 7. jasna su poruka sudu za mladež o potrebi uvažavanja "načela razmjernosti" pri izricanju maloljetničkih sankcija o kojem se govori u prav. 5. Pekinških pravila, a prema kojemu odluka suda uvijek treba biti razmjerna "okolnostima kako počinitelja tako i kaznenog djela".

Osim općih kriterija za izbor odgojne mjere iz čl. 7., u člancima 8. do 16. ZSM daju se smjernice za primjenu svake pojedine odgojne mjere tako što se navodi način izvršenja odgojne mjere, sadržaj tretmana maloljetnika ili posebna svrha koja se želi ostvariti pojedinom odgojnom mjerom. Na taj način Zakon je sudu za mladež postavio dovoljno jasne upute i smjernice koje mu služe kao putokaz pri odabiru najpogodnije odgojne mjere, a bez navođenja krutih kriterija i formalnih uvjeta kojima bi se mogla ograničiti njegova sloboda.

IZUZETNOST INSTITUCIONALNOG TRETMANA

Polazeći od ideje da je obitelj najprirodnija sredina za podizanje i odgoj mladih ljudi, danas se u maloljetničkom kaznenom pravu daje prednost onim sankcijama koje se izvršavaju u krugu maloljetnikove obitelji. Tu ideju zagovaraju i Pekinška pravila na način da preporučaju državama da se maloljetnik ne odvaja od roditeljskog nadzora, osim ako to nije nužno zbog okolnosti njegova slučaja (prav. 18.2.). Osim toga, u prav. 19.1. izraženo je načelno stajalište o najmanjoj mogućoj primjeni institucionalnih mjera, tako da smještaj maloljetnika u ustanovu bude "krajnje sredstvo i smije trajati najkraće potrebno vrijeme".

Navedena stajališta Pekinških pravila o izuzetnoj primjeni institucionalnog tretmana ugrađena su i detaljno razrađena u nizu odredaba Zakona o sudovima za mladež. Na prvom mjestu treba spomenuti usvojeno načelo supsidijariteta primjene malolj etničkih sankcija, koje proizlazi iz kompleksa odredaba o izboru odgojne mjere (čl. 5. - 16. ZSM), a prema kojemu se maloljetniku neće primijeniti odgojna mjera koja u većoj mjeri zadire u njegova prava i slobode, ako se svrha odgojnih mjera može ostvariti blažom mjerom koja manje pogađa maloljetnika i njegovu obitelj. To znači da će se mjere pojačanog nadzora kao sankcije duljevremenog tretmana primijeniti samo ako ne dolazi u obzir primjena mjera kratkotrajnog tretmana, dok će se zavodske mjere primijeniti samo u slučaju ako se svrha odgojnih mjera ne može ostvariti nekom mjerom izvaninstitucionalnog karaktera.

Osim usvojenog načela supsidijariteta kojim se u primjeni odgojnih mjera prednost daje izvaninstitucionalnom tretmanu, Zakon o sudovima za mladež je u čl. 6. st. 3. zadnja rečenica postavio eksplicitno ograničenje u primjeni zavodskih mjera i ono je izraženo u dva pravca: u pogledu učestalosti izricanja te se mjere trebaju primjenjivati kao "krajnje sredstvo", a u pogledu vremenskog trajanja one smiju trajati "samo koliko je potrebno da bi se ostvarila svrha odgojnih mjera". Zahtjevu za ograničenje trajanja zavodskih mjera na vrijeme potrebno da se ostvari svrha

odgojnih mjera služi u Zakonu o sudovima za mladež usvojena relativna određenost triju vrsta zavodskih mjera: prilikom izricanja svake od tih sankcija sud za mladež ne određuje unaprijed njezino trajanje, već svakih šest mjeseci razmatra potrebu daljnjeg zadržavanja maloljetnika u ustanovi i tom prilikom može odlučiti da se obustavi daljnje izvršenje izrečene mjere ili je može zamijeniti nekom drugom odgojnom mjerom. Time je u hrvatsko maloljetničko kazneno zakonodavstvo usvojeno progresivno načelo promjenljivosti odgojnih mjera, kojim se, među ostalim, ostvaruje zahtjev za vremenskim ograničenjem zavodskih mjera.

PRAKTIČNI PROBLEMI U PRIMJENI STANDARDA UJEDINJENIH NARODA

Kao što je poznato, ocjena nekog zakonodavstva ne ovisi samo o načinu i sadržaju zakonskih rješenja u njemu, nego i o njihovoj primjeni u svakodnevnoj praksi. U razmatranju primjene hrvatskog maloljetničkog zakonodavstva ovdje ćemo prikazati primjenu načela svrhovitosti u kaznenom postupku prema maloljetnicima i primjenu maloljetničkih sankcija u sudskoj praksi, a zatim ćemo ukazati na neke probleme u izvršavanju dviju najtežih mjera institucionalnog karaktera - odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod i kazne maloljetničkog zatvora.

Načelo svrhovitosti u hrvatskom maloljetničkom zakonodavstvu važno je sredstvo za realizaciju racionalne i humane politike društvene reakcije prema delinkventnim maloljetnicima, kojima se pomoć, briga i zaštita mogu pružiti i izvansudskim mjerama u okviru službe socijalne zaštite. Iz ranijih izlaganja vidjeli smo da Zakon o sudovima za mladež omogućava vrlo široku primjenu načela svrhovitosti od svih pravosudnih organa i u svim stadijima kaznenog postupka. U praksi se najveći broj slučajeva primjene načela svrhovitosti odnosi na odluku državnog odvjetnika da ne zahtijeva pokretanje postupka kad se radi o kaznenom djelu za koje propisana kazna zatvora u trajanju do pet godina ili novčana kazna (čl. 63. ZSM). Od početka primjene Zakona o sudovima za mladež (1. siječnja 1998.) broj takvih slučajeva neprekidno raste, tako daje u 2002. godini dostigao 51,4%, a u 2003. godini 52% od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika. Drugim riječima, u svakom drugom slučaju prijavljenog maloljetnika državni je odvjetnik odlučio ne pokrenuti postupak jer smatra da ne bi bilo svrhovito voditi postupak prema maloljetniku. Sto se tiče vrste kaznenih djela za koja je državni odvjetnik odlučio primijeniti načelo svrhovitosti najčešće su u pitanju imovinska kaznena djela (teške krađe i krađe), te kazneno djelo zlouporabe opojnih droga. O svojoj odluci o nepokretanju kaznenog postupka državni odvjetnik je dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb radi eventualnog poduzimanja mjera pomoći i zaštite maloljetnika, a oštećenog uputiti da svoj imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parnici.

Nasuprot ovako značajnom postotku primjene načela svrhovitosti u pretpripremnom postupku, ostala dva slučaja kada sudac za mladež u pripremnom postupku, odnosno vijeće za mladež na glavnoj raspravi mogu postupak obustaviti iz razloga nesvrhovitosti daleko su manje zastupljeni u sudskoj praksi i u 2002. godini zajedno iznose 8,1%, a u 2003. godini 7,4% od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika. To je i razumljivo, jer se ovdje vjerojatno radi o

slučajevima, u kojima su uslijed izmijenjenih ili pojave novih okolnosti (nakon zahtjeva državnog odvjetnika za pokretanje postupka) sudac za mladež ili vijeće za mladež naknadno došli do zaključka da prema maloljetniku ne bi bilo svrhovito primijeniti maloljetničke sankcije.

U vezi s primjenom načela svrhovitosti kad državni odvjetnik svoju odluku o nepokretanju kaznenog postupka može uvjetovati spremnošću maloljetnika da obavi određene obveze (uvjetovana svrhovitost - čl. 64. ZSM), valja spomenuti pokušaj uvođenja novog načina rješavanja slučajeva maloljetnih počinitelja kaznenih djela pred državnim odvjetnikom u izvansudskom postupku sklapanja nagodbe o ispunjenju određene obveze. U okviru "Projekta izvansudske nagodbe" u Hrvatskoj je u vremenu od 2000. do 2002. godine uspješno riješeno oko 100 slučajeva maloljetnih počinitelja kaznenih djela u kojima je u pretpripremnom postupku, temeljem čl. 64. ZSM, provedena nagodba između maloljetnika i oštećenika o poduzimanju određene radnje, kojom se maloljetnik dragovoljno obvezuje da će naknaditi štetu oštećeniku, ispričati mu se zbog počinjenog kaznenog djela, obaviti neki rad za oštećenika i sl. Ovakav način primjene neformalnih sankcija, poznat u maloljetničkim zakonodavstvima nekih zemalja, trebao bi se ozakoniti predstojećom izmjenom i dopunom Zakona o sudovima za mladež, jer se time povećavaju mogućnost za rješavanje slučajeva maloljetnih delinkvenata i bez pokretanja sudskog postupka. U tom smislu je i preporuka Pekinških pravila u prav. 11.1.

Od 1. siječnja 1998. godine, kada je Zakon o sudovima za mladež stupio na snagu, broj osuđenih maloljetnika u Hrvatskoj u stalnom je porastu, s izuzetkom u 2003. godine kada je došlo do blagog pada - za 8,8% u odnosu na prethodnu godinu. Pri izricanju maloljetničkih sankcija sudovi za mladež dosljedno su provodili zacrtanu zakonsku politiku izraženu u načelu supsidijariteta u primjeni maloljetničkih sankcija, prema kojem sud neće izreći maloljetniku sankciju kojom se jače zadire u prava i slobode maloljetnika, ako se svrha maloljetničkih sankcija može ostvariti mjerom koja manje pogađa maloljetnika i njegove roditelje. Tako prema statističkim podacima Državnog zavoda za statistiku u 2003. godini na odgojne mjere kratkotrajnog tretmana iz čl. 6. st. 1. toč. 1.-3. ZSM otpada oko 40% svih izrečenih maloljetničkih sankcija, a na mjere pojačanog nadzora (čl. 6. st. 1. toč. 4. i 5.) daljnjih 45% od ukupnog broja osuđenih maloljetnika. Među sankcijama izvaninstitucionalnog tretmana središnje mjesto zauzima odgojna mjera pojačana briga i nadzor, čija se primjena od 1998. do 2003. godine stalno kreće iznad 40% svih sankcija izrečenih maloljetnicima u Hrvatskoj. Ovom broju mjera izvaninstitucionalnog tretmana valja pridodati i pridržaj izricanja maloljetničkog zatvora koja je mjera također svojevrsni tretman na slobodi, a čija je primjena porasla od 0,8% u 1998. godini na 4,2% u 2003. godini.

Pozitivna tendencija zapaža se i u primjeni mjera kratkotrajnog tretmana (odgojne mjere iz prve grupe - čl. 6 st. 1. toč. 1.-3. ZSM). Dok izricanje najblaže maloljetničke sankcije - sudski ukor konstantno opada (od 25,3% u 1998. godini do 6,1% u 2003. godini), dotle se primjena odgojne mjere posebne obveze povećala čak za 9 puta (od 3,5% u 1998. na 30,5% u 2003. godini).

Što se tiče broja maloljetnika kojima su izrečene sankcije institucionalnog tretmana, njihov je udio u ukupnom broju osuđenih maloljetnika u 2003. godini

iznosio 11.1% (od čega na zavodske mjere otpada 9,8%, a na kaznu maloljetničkog zatvora svega 1,3%). Pri tome primjena zavodskih odgojnih mjera u razdoblju od 1998. do 2003. godine pokazuje tendenciju laganog pada (od 16,9% na 9,8%), a broj starijih maloljetnika kojima se izriče kazna maloljetničkog zatvora posljednjih se godina stalno kreće između 1 i 2% svih osuđenih maloljetnika. Očito je da ovu jedinu kaznu za maloljetnike sudovi primjenjuju vrlo restriktivno, poštujući stroge zakonske uvjete iz čl. 23. ZSM i postupajući u skladu s preporukama iz Pekinških pravila.

IZVRŠENJE ODGOJNE MJERE UPUĆIVANJA U ODGOJNI ZAVOD I KAZNE MALOLJETNIČKOG ZATVORA

Izvršenje izrečenih kaznenopravnih sankcija posljednji je i najteži stadij u složenom procesu kaznenopravne reakcije prema počiniteljima kaznenih djela, o kojemu u krajnjoj liniji ovisi i konačan uspjeh ili neuspjeh čitavog društva u borbi protiv kriminaliteta. U tom lancu društvene reakcije osobito je osjetljiva karika izvršenje maloljetničkih sankcija, jer svaki pogrešan ili neodgovarajući tretman prema osuđenom maloljetniku može izazvati trajne i nepopravljive posljedice u njegovom životu.

Ovdje iznosimo samo glavne naznake izvršenja dviju institucionalnih sankcija i to odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod i kazne maloljetničkog zatvora. Izvršenje ovih sankcija u nadležnosti je Ministarstva pravosuđa, dok su za izvršenje ostalih odgojnih mjera nadležni Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, odnosno odgovarajuće službe u lokalnoj zajednici. Broj maloljetnika koji se nalaze na izvršenju dviju najtežih maloljetničkih sankcija relativno je malen, što ne znači da su i problemi koji se javljaju u njihovom izvršenju mali i neznatni. Tako se prema podacima Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav u Ministarstvu pravosuđa na dan 31. prosinca 2004. godine na izvršenju odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod nalazio ukupno 81 maloljetnik (71 muških i 10 ženskih), što u ukupnoj zatvoreničkoj populaciji u Hrvatskoj čini udio od 4,1%. Broj osuđenih maloljetnika na izvršenju kazne maloljetničkog zatvora još je manji i istog dana iznosio je 26 (24 muških i 2 ženske), a njihov je udio u ukupnom broju zatvorenika u Hrvatskoj svega 1,3%.

Izvršenje odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod prate brojni problemi, počevši od neodgovarajuće ustanove, nedostatka stručnog kadra za provođenje tretmana, nepovoljne dobne strukture maloljetnika i dr. Ova odgojna mjera izvršava se prema maloljetnicima u odgojnom domu zatvorenog tipa (Turopolje) uz jedan manji otvoreni odjel (Sisak), dok za maloljetnice postoji posebna ustanova u Požegi. Što se tiče dobne strukture maloljetnika u odgojnom zavodu mlađi maloljetnici (osobe od 14 do 16 godina) i stariji maloljetnici (osobe od 16 do 18 godina) čine samo polovinu ukupne populacije štićenika u zavodu, dok se druga polovina sastoji od osoba starih od 18 do 21. godine (47% štićenika) i osoba starosti od 21. do 23. godine (3% štićenika). Ovako izrazito nepovoljna dobna struktura u odgojnom zavodu dijelom je posljedica mogućnosti primjene zavodskih mjera i prema mlađim punoljetnicima, pod uvjetom da počinitelj u vrijeme suđenja nije navršio dvadeset jednu godinu života (čl. 109. st. 1. ZSM).

Zakon o sudovima za mladež sadrži svega nekoliko općih i načelnih odredaba o izvršenju kazne maloljetničkog zatvora, o vrstama ustanova, uvjetnom otpustu i njegovom opozivu (čl. 102. do 106.). Tako se kazna malolj etničkog zatvora izvršava u kaznenom zavodu za maloljetnike, a iznimno u kaznenom zavodu za mlade punoljetnike ili u posebnim odjelima kaznenih zavoda za punoljetne osuđenike. Osuđene osobe izdržavaju kaznu skupno, a odvojeno samo ako to zahtijeva zdravstveno stanje osuđene osobe ili potrebe održavanja stege i sigurnosti u kaznenom zavodu. Sada se kazna malolj etničkog zatvora izvršava u posebnom odjelu Kaznionice u Požegi. Dobna struktura osuđenika na kaznu malolj etničkog zatvora također je nepovoljna: osuđenih osoba od 16 do 18 godina ima samo 7,7%, od 18 do 21. godine 38,5%, a u dobi od 21. do 23. godine čak 53,8% od ukupnog broja maloljetnika u ustanovi. Na izvršenju malolj etničkog zatvora u posebnom odjelu osuđene osobe ostaju do navršene dvadeset treće godine, a ako dotad ne izvrše kaznu upućuju se u kazneni zavod u kojem kaznu zatvora izvršavaju punoljetne osobe.

PRIJEDLOZI ZA BUDUĆE REFORME

Najveći problem u oblasti izvršenja malolj etničkih sankcija jest nepostojanje jedinstvenog zakonskog akta koji bi cjelovito i sustavno uređivao svu problematiku izvršenja kako odgojnih mjera tako i kazne malolj etničkog zatvora. Sada su ti propisi razasuti u nekoliko zakonskih i podzakonskih akata, od kojih su neki doneseni i prije 1. siječnja 1998. godine. To su: Zakon o sudovima za mladež (čl. 91.-106.), Zakon o izvršenju sankcija izrečenih za krivična djela, privredne prijestupe i prekršaje (vrijede samo odredbe čl. 303.-383. ako Zakonom o sudovima za mladež nije drukčije propisano), četiri Pravilnika kojima se uređuje izvršenje pojedinih odgojnih mjera i Kućni red za izvršavanje kazne malolj etničkog zatvora.

U cilju prevladavanja ovakvo nesređenog stanja nadležno je ministarstvo imenovalo povjerenstvo, koje je nakon višemjesečnog intenzivnog rada izradilo Nacrt prijedloga zakona o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje. U Nacrtu se detaljno uređuje materija izvršenja svih sankcija koje se izriču maloljetnim počiniteljima kaznenih djela i prekršaja: izvanzavodske i zavodske odgojne mjere, kazna malolj etničkog zatvora, te sigurnosne i zaštitne mjere. Pri izradi ovog Nacrta nastojalo se u njega ugraditi sve preporuke i standarde međunarodnih akata koje se odnose na ovu materiju, a osobito pravila *The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice*, te *The United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of the Liberty (La Habana Rules)*. Međutim, zbog nepredviđenog odgađanja usvajanja izmjena i dopuna Kaznenog zakona, a zatim i Zakona o sudovima za mladež, rad na izradi konačnog teksta ovog zakonskog akta protekao se neočekivano dugo. Ne treba posebno naglašavati kolika je važnost donošenja jedinstvenog zakonskog akta o izvršavanju malolj etničkih sankcija. Stoga je neophodno potrebno stoje moguće prije nastaviti taj rad kako bi se donošenjem zakona o izvršenju institucionalnih malolj etničkih sankcija unaprijedilo njihovo izvršenje kao važan segment malolj etničkog pravosuđa.

Literatura

- Carić, Ante: Mlade osobe u kaznenom pravu, Zagreb, 2002.
- Carić, Ante: Zakon o sudovima za mladež i odredbe o maloljetnicima u Zakonu o prekršajima s komentarskim bilješkama, poveznicama i sudskom praksom, Zagreb, 2004.
- Carić, Ante: Kazneni postupak prema maloljetnicima, Split, 2004. Convention on the Rights of the Children (1989.). Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (CROSTAT), Maloljetni počinitelji kaznenih djela u 2003., br. 1246, Zagreb, 2004.
- Hirjan, Franjo - Singer, Mladen: Komentar Zakona o sudovima za mladež, Zagreb, 2002.
- Hirjan, Franjo - Singer, Mladen: Maloljetnici u krivičnom pravu, Zagreb, 1978.
- Kazneni zakon RH, (NN br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 105/04)
- Koller-Trbović, N. - Cvjetko, B. - Koren-Mrazović, M. - Žižak, A.: Model sudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mladim punolj etnicima, Zagreb, 2003.
- Singer, Mladen: Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži, Zagreb, 1998. The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (1985.) Zakon o kaznenom postupku (NN br. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02, 63/02). Zakon o sudovima za mladež (NN br. 111/97, 27/98, 12/02).

IMPLEMENTATION OF THE UNITED NATIONS STANDARDS FOR JUVENILE JUSTICE IN CROATIAN JUVENILE CRIMINAL LEGISLATION

SUMMARY

The article is the part of Report of the Republic of Croatia submitted to The Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Bangkok, 18.-25. April 2005) in the scope of substantive item 5, titled "Making standard work: fifty years of standard-setting in crime prevention and criminal justice". In this article the author examines the legal position of young offenders and related proceedings in the relevant judicial bodies in the Republic of Croatia, compares solutions of the most important issues with recommendations in international United Nations documents such as the UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules, 1985) and the Convention of the Rights of the Child (1989). At the end, he determines the extent to which the Croatian juvenile criminal law and judiciary are harmonized with standards from existing international agreements, primarily the UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice.

